

**ОДЕСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені І.І.МЕЧНИКОВА**

СПИРИДОНОВА ЛІДІЯ КОСТЯНТИНІВНА

УДК 159.9:008

ЕТНОКУЛЬТУРНІ ОСОБЛИВОСТІ ОБРАЗУ СВІТУ УКРАЇНЦІВ

19. 00. 01 – загальна психологія, історія психології

АВТОРЕФЕРАТ
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата психологічних наук

ОДЕСА - 2009

Дисертацією є рукопис

Робота виконана в Одеському національному університеті імені І.І. Мечникова
Міністерства науки і освіти України

Науковий керівник: кандидат психологічних наук, доцент

Пономаренко Лариса Петрівна

Одеський національний університет імені І.І.Мечникова
доцент кафедри загальної і соціальної психології

Офіційні опоненти: доктор психологічних наук, професор

Симоненко Світлана Миколаївна

Південноукраїнський національний педагогічний
університет імені К.Д.Ушинського
завідувач кафедри педагогічної та вікової психології

кандидат психологічних наук, доцент

Видолоб Наталія Олексіївна

Переяслав-Хмельницький державний педагогічний
університет імені Григорія Сковороди
доцент кафедри загальної та практичної психології

Захист відбудеться 14.11.2009р. о 10 годині на засіданні
спеціалізованої вченої ради Д 41.051.07 в Одеському національному
університеті імені І.І.Мечникова за адресою: 65082, м. Одеса, вул..
Дворянська,2.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Одеського національного
університету імені І.І. Мечникова за адресою: 65082, м. Одеса, вул..
Преображенська,24.

Автореферат розісланий 14 жовтня 2009

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради

Крюкова М.А.

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність дослідження в першу чергу обумовлюється запитами практики, оскільки світосприймання людини визначає її ставлення до соціальних процесів, що відбуваються в суспільстві, до оточуючих, самого себе, стилю життя в цілому. Особливо важливим уявляється вивчення образу світу українців сьогодні, коли Україна взяла курс на приєднання до Європейського союзу, а в українському суспільстві відбуваються складні трансформаційні процеси, які не можуть не привести до змін у соціетальній психіці українців, до зміни їх світосприймання.

Поняття образу світу, концепція якого пропонована О.М.Леонтьєвим, 1983, вважається достатньо розробленою психологічною категорією. Вона розглядається з різних позицій у працях С.Д.Смірнова, 1981; 1983; 1993, Д.О.Леонтьєва, 1999, У.Найсера, 1981, Ж.Піаже, 2004, Дж.Келлі, 2000, О.Ю.Артем'євої, 1999, Ф.Ю.Василюка, 1984; 1993, О.Л.Верніка, 2004, В.П.Зінченка, 1983; 1991, В.Ф.Петренка, 1997, С.М.Симоненко, 2003; 2005; 2007, Т.М.Титаренко, 2003, та інших учених. Однак багато питань, пов'язаних з проблемою образу світу, залишаються відкритими. Це стосується, насамперед, проблеми залежності формування образу світу від культурного оточення, до якого належить людина, і, зокрема, дослідження в цьому контексті особливостей образу світу українців.

Українські вчені в останні роки докладали зусилля до розробки проблеми етнопсихологічних особливостей українців (О.А.Донченко, 1998; 2001, М.І.Пірен, 1999, Н.О.Видолоб, 2008, Н.Ф.Каліна, 1999, та інші), однак їхні роботи в основному торкаються проблем національного характеру та широкої категорії ментальності, в той час як особливості образу світу представників української культури та його складових, питання про міжпоколінні зміни в образі світу в зв'язку з трансформацією суспільства, узагальнений етнокультурний образ світу та регіональні відмінності в образі світу українців залишаються за межами наукових досліджень.

Особливості психіки людини залежно від особливостей культури, в якій вона формується, розглядаються представниками культурно-історичної школи, основні ідеї якої сформульовано Л.С. Виготським, 2000: людина розвивається всередині культурного середовища і в ньому формується його свідомість і самосвідомість. Близькі ідеї розробляються в зарубіжних школах культурної антропології, а в останні десятиріччя – набули нового звучання та методологічного оснащення для свого вивчення в напрямку кроскультурної психології.

У кроскультурній психології активно проводяться дослідження з метою порівняння психологічних особливостей представників тих чи інших культур і етнічних груп, що дозволяє виявляти специфіку тієї чи іншої культури (Н.М.Лебедева, 1999, Т.П.Ємельянова, 2004; 2006, Д.Мацумото, 2002, Т.М.Singelis, 1994, G.Hofstede, 1984, K.Leung, 2002; 2004, M.Bond, 2002; 2004, C.Kanagava, 1994, та інші). У рамках даного підходу здійснюються крупномасштабні міжнародні проекти різних напрямків.

Даний напрямок досліджень відкриває нові можливості також для визначення специфіки образу світу. Зокрема це стосується міжнародного проекту M.Bond, K.Leung, 2002; 2004, (у проєкті брали участь представники 40 країн) з вивчення соціальних аксіом, які, на думку авторів, є центральними для людського мислення і світосприймання. Соціальні аксіоми, або переконання, формуються в процесі соціалізації і репрезентують образ світу людини. В них відбиваються вірування, властиві тій культурі, в якій формувалась особистість. На нашу думку, соціальні аксіоми належать до системи значень і смислів, які матеріалізуються у вербальних знаках і є проєкцією образу світу людської спільноти.

Україна не брала участь у міжнародному проєкті з вивчення соціальних аксіом. Концепція соціальних аксіом на даний час відображена в поодиноких вітчизняних публікаціях (Т.П.Ємельянова, 2004; 2006, Л.П.Пономаренко, 2005; 2008, Л.К.Спиридонова, 2007; 2008; 2009). Проте, використання даної концепції і порівняльний кроскультурний аналіз може бути корисним для визначення особливостей та складових образу світу представників української культури.

Значущість і недостатня розробка вказаних аспектів проблеми образу світу зумовили актуальність вибору теми дисертаційного дослідження «Етнокультурні особливості образу світу українців».

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Тема дослідження входить до тематичного плану Одеського національного університету імені І.І.Мечникова і здійснюється в рамках теми кафедри загальної і соціальної психології «Соціально-психологічний та культурно-історичний потенціал особистості» (№ державної реєстрації 0107U007980). Тему затверджено вченою радою Інституту математики, економіки та механіки Одеського національного університету імені І.І. Мечникова (Протокол № 4 від 24. 04. 2008 року) та узгоджено з міжвідомчою Радою з координації наукових досліджень у галузі педагогіки та психології в Україні (Протокол № 7 від 30. 09. 2008 року).

Мета дослідження: виявити етнокультурні особливості образу світу українців на основі аналізу вербальних і невербальних знаків, у яких відображаються специфічні для української культури значення та смисли.

Відповідно до **мети** дослідження поставлено наступні **завдання**:

1. Здійснити теоретико-методологічний аналіз підходів до вивчення образу світу як психологічної категорії в контексті впливу на його формування культури.

2. Розкрити зміст теорії соціальних аксіом як вірувань і переконань щодо природного, надприродного, соціального світу та внутрішнього світу людини та довести можливість вивчення образу світу за допомогою дослідження особливостей соціальних аксіом.

3. Розробити логіку емпіричного дослідження, підібрати та адаптувати психодіагностичний інструментарій, адекватний меті дослідження.

4. Здійснити кроскультурний та кроснаціональний аналіз універсальних соціальних аксіом для визначення етнокультурних особливостей образу світу

українців у порівнянні з представниками інших культур, а також виявлення міжрегіональних та міжпоколінних відмінностей.

5. Виявити теми, релевантні соціальним аксіомам, які є специфічними для етнокультурного образу світу українців і порівняти особливості їх відображення в свідомості мешканців різних регіонів України.

Об'єктом дослідження є образ світу українців.

Предметом дослідження є етнокультурні особливості образу світу українців.

Для розв'язання поставлених завдань використано комплекс **методів дослідження**: метод теоретичного аналізу і узагальнення наукової літератури з проблеми образу світу, з метою визначення підходів до його вивчення; методи наукового спостереження, бесіди, інтерв'ю, аналіз творів українських письменників, українських приказок і прислів'їв, психосемантичні методи, а також метод психодіагностичного обстеження з метою виявлення культурно специфічних особливостей образу світу українців.

Метод психодіагностичного обстеження включав конкретні методики: опитувальник M.Bond, K.Leung «Соціальні аксіоми» (SAS) з метою виявлення культурно специфічних особливостей образу світу українців у співставленні з представниками інших країн, а також виявлення регіональних і вікових відмінностей образу світу; асоціативний словесний тест, проєктивну графічну методику «Образ світу» (модифікований варіант Є.С.Романової, О.Ф.Потьомкіної), авторську оригінальну методику «Українські соціальні аксіоми (УСА)» з метою визначення і виявлення специфічних для української культури тем, релевантних соціальним аксіомам.

Використані статистичні методи обробки, отриманих даних: обчислення середніх значень, ранжирування, дисперсійний аналіз (ANOVA), факторний аналіз. Математичні обчислювання відбувалися за допомогою статистичних комп'ютерних програм SPSS-16 і SPSS-17.

Наукова новизна одержаних результатів:

Вперше:

- розглядаються соціальні аксіоми як складова образу світу;
- здійснений кроскультурний аналіз соціальних аксіом для визначення особливостей образу світу українців у порівнянні з представниками інших культур;
- виявлені міжпоколінні та регіональні особливості розповсюдженості таких типів соціальних аксіом, як «соціальний цинізм», «соціальна гнучкість», «нагорода зусиль», «контроль долі» та «релігійність», серед молоді і старшого покоління, а також представників різних регіонів України;
- визначені імпліцитно притаманні образу світу українців теми, релевантні соціальним аксіомам;
- розроблений і апробований психодіагностичний інструментарій вивчення образу світу українців: опитувальник українських соціальних аксіом (УСА);

- виділені специфічні фактори, обумовлені особливостями української культури: «орієнтація на сімейні стосунки»; «пасивізм»; «недовіра»; «духовність»; «патерналізм-самоефективність»;

- дістало подальшого розвитку уявлення про філософсько-трансцендентний рівень духовності, притаманний свідомості українців.

Практичне значення дослідження полягає в тому, що:

- отримані нами дані про особливості образу світу українців використані в психолого-педагогічній роботі;

- у роботі психологів-практиків при проведенні психологічного консультування та тренінгів особистісного росту, соціальній адаптації емігрантів й іммігрантів, для профілактики міжетнічних конфліктів, консалтингових послугах по ділових і культурних контактах у міжнаціональному спілкуванні;

- можуть являти певну цінність для прогнозування успішності соціальних програм і політичних реформ;

- використані в українських ВНЗ у процесі читання навчальних курсів з етнопсихології та психології ділового спілкування.

Основні концептуальні положення дослідження впроваджені в навчально-виховний процес при читанні лекцій та проведенні практичних занять з курсів «Психологія та педагогіка» і «Психологія та культура ділового спілкування», «Українська мова як іноземна», «Російська мова як іноземна» (Акт впровадження № 7 від 25.08. 09.).

Особистий внесок здобувача: основні положення, які характеризують наукову новизну дослідження, практичне значення його результатів, були отримані дисертантом самостійно. В одній науковій статті, надрукованій у фаховому виданні в співавторстві, особистий внесок здобувача складає біля 60 відсотків обсягу публікації, а саме: збір і обробка даних, проведення факторного аналізу і визначення змісту факторів.

Апробація результатів дослідження. Основні теоретичні та практичні положення дисертації обговорювалися на: Міжнародній науково-практичній конференції «Теоретико-методологічні проблеми дослідження психології особистості: досвід минулого – погляд у майбутнє» (Одеса, 2005); Міжнародній науково-практичній конференції «Соціалізація особистості в умовах системних змін: теоретичні та прикладні проблеми» (Київ, 2007); Міжнародній науково-практичній конференції «Проблеми духовності в психології розвитку особистості» (Ніжин, 2008); Міжнародній науково-практичній конференції «Викладання мов у вищих навчальних закладах на сучасному етапі. Міжпредметні зв'язки» (Харків, 2009); Міжнародній науково-практичній конференції «Теоретико-методологічні засади дослідження особистості» (Одеса, 2009); 1-ому Всеукраїнському конгресі психологів (Київ, 2005); Всеукраїнській науково-практичній конференції «Актуальні проблеми практичної психології» (Херсон, 2004); Всеукраїнській науково-практичній конференції «Проблеми політичної психології та її роль у становленні громадянина української держави (Київ, 2008); Всеукраїнській науково-практичній конференції молодих науковців «Підприємництво як фактор

економічного та соціального розвитку» (Одеса, 2003); Науково-методичній конференції «Шляхи впровадження кредитно-модульної системи в організацію навчального процесу» (Одеса, 2004); Підсумковій науково-практичній конференції професорсько-викладацького складу Одеського державного економічного університету, академічних та вищих навчальних закладів України (Одеса, 2007); Методичному семінарі секції психології Одеського Будинку вчених (Одеса, 2008); засіданнях кафедри загальної і соціальної психології Одеського національного університету імені І.І.Мечникова (Одеса).

Публікації. Основні положення та результати дисертаційної роботи викладено в 11 публікаціях, 6 з яких – у фахових виданнях, що входять у перелік видань, затверджених ВАК України.

Структура й обсяг дисертації. Дисертаційна робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаної літератури (203 джерела) і додатків (окремим томом). Зміст дисертації викладений на 182 сторінках комп'ютерного набору, містить 44 таблиці та 23 малюнки.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **вступі** обґрунтовано актуальність дослідження проблеми, визначено об'єкт, предмет, мету; сформульовані завдання дослідження, висвітлено наукову новизну, теоретичну і практичну значущість роботи, описано форми апробації результатів дослідження.

У першому розділі **«Теоретико-методологічні засади дослідження образу світу та значення культури в його формуванні»** представлено теоретичний аналіз проблеми образу світу в контексті впливу на його формування культури.

Відзначається складність вивчення категорії образу світу, оскільки будучи одним з феноменів, що визначають породження індивідуальної і суспільної свідомості, він одночасно зумовлює і особливості світосприймання як окремої людини, так і людських спільнот. Саме тому для представників різних наукових напрямків, які розглядають дану категорію – антропологічного, феноменологічного, когнітивного, лінгвістичного тощо, характерні істотні відмінності в усвідомленні й визначенні психологічної сутності цього поняття.

У своїй роботі ми спираємося на методологічні засади культурно-історичної школи Л.С.Виготського, 2000, діяльнісного підходу (С.Л.Рубінштейн, 2000; 2003, О.М.Леонтьєв, 1983, С.Д.Смірнов, 1981, 1983, 1993, Ф.Ю.Василюк, 1984, 1993, В.В.Петухов, 1984, В.П. Зінченко, 1983; 1991, та інші), у рамках якого і розроблялася концепція образу світу, психосемантики (О.Ю.Артем'єва, 1999, В.Ф.Петренко, 1997, О.Г.Шмельов 2002, та інші), психологічної антропології (С.В.Лур'є, 2003, Р. Шведер, 2003, Р.Д'Андред, 2003, та інші) та кроскультурної психології (Д.Мацумото, 2002, Н.Н. Hofstede, 1984, Н.К. Markus, 1994, Sh. Kitayama, 1994, M. Bond, 2002; 2004, K. Leung, 2002; 2004, та інші), що дозволяє розглядати образ світу як психологічну категорію, визначити його семантичний зміст та виявити залежність його формування від своєрідності тієї чи іншої культури.

Висвітлюються основні положення концепції образу світу О.М.Леонтьєва, 1983, а також розвиток поглядів автора концепції в трудах його послідовників. Показано, що образ світу розглядається як з позицій гносеології, оскільки є основою пізнання людиною об'єктивно існуючої дійсності, так і онтології, оскільки в ньому втілена ідея буття світу і буття людини в світі.

Виокремлюється проблема структури образу світу. Узагальнюючи погляди на дану проблему С.Д. Смірнова, 1981; 1983, В.В. Петухова, 1984, О.Ю.Артем'євої, 1999, С.М. Симоненко, 2005, Т.М. Титаренко, 2003, В.П.Зінченка, 1991, Ф.Ю.Василюка, 1993, і багатьох інших учених, ми пропонуємо своє бачення її вирішення. Це бачення ґрунтується на основному положенні концепції О.М.Леонтьєва, 1983, про те, що образ світу в свідомості людини виступає як «означений», тобто відкривається через систему значень, а також на тришаровій моделі образу світу, запропонованій О.Ю. Артем'євою, 1999. Образ світу розуміється як представленість в психіці людини цілісного, багатовимірного світу – фізичного, предметного, соціального, природного і надприродного – у всіх його взаємозв'язках, включаючи і саму людину як «річ серед речей» (її внутрішній, духовний світ), який відкривається людині через систему значень і смислів. Поняттям «багатовимірність» у даному визначенні ми позначаємо, з одного боку, складну категоріальну організацію значень в поверхневих шарах образу світу, які можуть змінюватися під впливом обставин життя. З іншого боку, цим поняттям ми визначаємо складну ієрархію смислів і значень у глибинних ядерних структурах образу світу, яких набувають уявлення, переконання, вірування, архетипи, міфи тощо й які слабо піддаються усвідомленню і змінам і містять культурно-історичний досвід, який має загальнолюдський зміст, і зміст, закладений своєрідністю розвитку того чи іншого народу.

Спираючись на роботи С.Л Рубінштейна, 2000; 2003, Л.С.Виготського, 2000, Д.О.Леонтьєва, 1999, Г.П.Стеценко, 2005, та інших дослідників ми доводимо, що і значення, і смисли можуть розглядатися як утворюючі не лише індивідуальну, але і суспільну свідомість. Значення і смисли втілюються у знаках, які можуть набувати як вербальних, так і невербальних форм. Саме у знаках, значеннях і смислах, що стоять за ними, втілюється культурно-історичний досвід всього людства і досвід, в якому виявляється етнічна своєрідність тієї чи іншої культури.

Культура є основним чинником формування образу світу. Своєрідність культури того чи іншого народу визначає своєрідність його світосприймання, тому, образ світу, який формується в індивідуальній і суспільній свідомості може в певному сенсі визначатися як етнокультурне утворення. Термін «етнокультурний» вибраний нами, аби позначити складний феномен приналежності представників народу, з одного боку, до різних етнічних спільнот (наприклад, молдавська, болгарська, російська тощо), а з іншого – до української нації, культури України як незалежної держави, об'єднаної спільністю культурно-історичної долі.

Культура є складним, багаторівневим конструктом, що включає матеріальні й ідеальні артефакти. Вона є динамічним утворенням, оскільки

здатна змінюватися під впливом змін, що відбуваються в світі, але глибинні, неусвідомлювані її елементи («культурні константи») зберігаються незмінними. Саме ці слабо усвідомлювані елементи містять у собі значущу для даної культури систему значень і смислів, які зумовлюють світосприймання носіїв культури і неусвідомлено виявляються в поведінці. Такі імпліцитно представлені в образі світу елементи експлікуються в соціальних аксіомах, концепцію яких розробили K.Leung и M.Bond, 2002; 2004.

За визначенням K.Leung и M.Bond, соціальні аксіоми – це генералізовані переконання (вірування) про саму людину, соціальний і фізичний світ або духовний світ, які входять в категоріальну структуру свідомості. У нашому дослідженні соціальні аксіоми розглядаються як своєрідні складноорганізовані вербальні знаки, в яких маніфестується культура того чи іншого народу, у тому числі і українського. Доводиться, що семантичний зміст соціальних аксіом співвідноситься з семантичним змістом образу світу, оскільки включає вірування про фізичний, надприродний, соціальний світи і про внутрішній (духовний) світ людини. П'ять типів соціальних аксіом, які були виділені авторами концепції – «Соціальний цинізм»; «Соціальна гнучкість»; «Нагорода зусиль»; «Релігійність» і «Контроль долі» – є універсальними і існують у суспільній та індивідуальній свідомості всіх людей, проте образу світу того чи іншого етносу можуть бути притаманними власні соціальні аксіоми, в яких виявляється своєрідність культури цього етносу. Відзначається, що соціальні аксіоми, можуть розглядатися як операціональний аналог семантичного змісту образу світу, а методика їх дослідження (SAS) може використовуватися для визначення особливостей образу світу українців.

У другому розділі – **«Відображення особливостей образу світу українців в універсальних соціальних аксіомах»** – описуються етапи дослідження образу світу українців, обґрунтовується вибірка учасників дослідження, характеризується методика M.Bond і K.Leung «Опитувальник соціальних аксіом (SAS)», аналізуються результати перших трьох етапів дослідження, які були проведені на основі «Опитувальника соціальних аксіом (SAS)». Були використані такі математичні методи обробки даних, як обчислення середніх значень; ранжирування і дисперсійний аналіз (ANOVA).

На різних етапах в дослідженні взяли участь: 678 представників молоді (середній вік 18,7 років, чоловіки та жінки), серед яких було 383 представники Південного регіону України, 98 – Центрального і 97 – Західного і, крім того, 100 китайських студентів, які навчаються в ВНЗ міста Одеси, і 519 представників старшого покоління (середній вік 46,6 років, чоловіки та жінки), серед яких – 220 осіб представляли Південний регіон України, 202 – Центральный і 97 – Західний. Таким чином у нашому дослідженні взяли участь 1197 респондентів з трьох регіонів України.

П'ять типів універсальних соціальних аксіом – «Соціальний цинізм», «Соціальна гнучкість»; «Нагорода зусиль»; «Релігійність» і «Контроль долі» – були визначені M.Bond і K.Leung у результаті численних кроскультурних досліджень, в яких взяли участь 40 країн світу. Україна не брала участь у цьому Міжнародному проєкті з вивчення соціальних аксіом. Ми припустили,

що співставлення наших даних з показниками, отриманими авторами концепції в 40 країнах дозволять виявити деякі особливості образу світу українців. Тому на *першому етапі* ми провели кроскультурне дослідження соціальних аксіом.

Порівняння отриманих нами даних з показниками інших країн виявило, що світосприйманню українців більшою мірою, ніж представникам інших країн, властивим є негативний погляд на людську природу, недовіра до соціальних інститутів і влади. У ранговому розподілі за фактором «Соціальний цинізм» Україна отримала другий ранг услід за Грузією.

Наші респонденти також виявили низький рівень соціальної гнучкості, що свідчить про недостатньо сформовану здатність адаптуватися до нових обставин, а також низький рівень дивергентного мислення. У ранговому розподілі даних за фактором «Соціальна гнучкість» українці займають останній – 41 ранг. Для світосприймання українців характерними є вірування в те, що в людському житті все зумовлено фатумом, долею. події як минулого, так і майбутнього заздалегідь визначені і мало що залежить від самої людини. За фактором «Контроль долі» наші респонденти зайняли найвищий перший ранг.

На *другому етапі* було проведено кроснаціональне дослідження, в якому порівнювалися дані, отримані у вибірках, що представляли три регіони України: Південний, Західний та Центральний.

Зіставлення даних, отриманих у вибірках, які представляють три регіони України (Південний, Західний і Центральний) виявило, що образ світу представників цих регіонів характеризується, з одного боку, рядом відмінностей, з іншого – певною схожістю.

Показники, отримані по факторах «Соціальний цинізм», «Соціальна гнучкість», «Нагорода зусиль», «Релігійність», «Контроль долі» продемонстрували значущу відмінність вибірки Західної України від вибірок Півдня і Центра. По факторах «Соціальний цинізм», «Нагорода зусиль», «Релігійність» і «Контроль долі» в цій вибірці найвищі показники, а за фактором «Соціальна гнучкість» – найнижчі.

Значущі відмінності виявлені і у вибірках Південного і Центрального регіонів. Так, респонденти, що представляють Центральний регіон, меншою мірою, ніж представники Південного і Західного регіонів, вірять в те, що знання і зусилля можуть призвести до успіху (найнижчі показники за фактором «Нагорода зусиль»). У меншій мірі, ніж в інших вибірках, у представників Центрального регіону виражений фактор «Релігійність» (також найнижчі показники). У свою чергу представники Південного регіону займають середню позицію між вибірками Заходу і Центру по факторах «Нагорода зусиль» і «Релігійність».

У той же час у світосприйманні мешканців регіонів України, представлених у нашій вибірці, простежується і певна схожість. Так, немає статистично значущих відмінностей між вибірками Південного і Центрального регіонів по факторах «Соціальна гнучкість» і «Контроль долі». Не виявлено статистично значущих відмінностей між всіма нашими вибірками за фактором

«Гармонія між людьми» (цей фактор був виділений M.Bond і K.Leung пізніше і не входив до основного змісту опитувальника соціальних аксіом (SAS), але ми використали його у нашому дослідженні).

На *третьому етапі* було з'ясовано, чи змінилися погляди, вірування та переконання українців на протязі останніх десятиріч. Для досягнення цієї мети порівнювалися дані, отримані у вибірках старшого покоління і молоді. Було констатовано, що молоді у порівнянні з представниками старшого покоління найбільше притаманна здатність адаптуватися до змінних умов дійсності. Для світосприймання молоді також більшою мірою характерними є вірування в те, що власні зусилля можуть привести до успіху. Молодь у меншій мірі, ніж старше покоління, вірить в залежність життєвих подій від фатуму, долі.

Одночасно, як показав математичний аналіз, і старше покоління і молодь з недовір'ям відносяться до діяльності громадських організацій і органів влади, вірять в існування надприродних сил і в необхідність релігії. Для світосприймання і зрілих людей і молодих також є характерним толерантне ставлення до інших людей.

Для образу світу молоді Південного регіону в порівнянні з дорослими цього ж регіону значно більшою мірою притаманний негативний погляд на людську природу і на діяльність громадських і владних структур (показники за фактором «Соціальний цинізм» у вибірці молоді значуще вищі, ніж у дорослих). По інших факторах значущих відмінностей між цими вибірками не виявлено.

Молодь Західного регіону меншою мірою, ніж старше покоління цього ж регіону, схильна до негативного сприйняття дійсності, що її оточує (статистично значущо нижчі показники за фактором «Соціальний цинізм»). Вона більшою мірою здатна адаптуватися до змінних умов життя (статистично значущо вищі показники за фактором «Соціальна гнучкість») і в меншій мірі вірить в те, що життя і діяльність людей зумовлені долею (нижчі показники за фактором «Контроль долі»). У той же час молоде покоління цього регіону більшою мірою, ніж дорослі, вірить в існування надприродних сил і в необхідність релігії (статистично значущо вищі показники за фактором «Релігійність»). За фактором «Гармонія між людьми» відмінностей не виявлено, що свідчить про схожість ставлення до інших в обох вибірках.

У вибірках молоді і дорослих Центрального регіону не виявлено відмінностей по більшості факторів, що свідчить про певну схожість образу світу обох поколінь.

Таким чином, дані кроснаціонального дослідження показали наступне: світосприймання респондентів, що представляють три регіони України, характеризується, з одного боку, своєрідністю, обумовленою унікальністю історичного розвитку кожного з регіонів, з іншого – певною схожістю, в якій виявляється їхня приналежність до єдиного українського етносу.

У третьому розділі **«Культурно специфічні соціальні аксіоми, що відображають особливості образу світу українців»** описуються подальші етапи дослідження, які були присвячені виявленню соціальних аксіом,

специфічних для української культури і аналізу їх вираженості в структурі образу світу представників трьох регіонів України та вікових груп.

Для розв'язання цих завдань застосовувалися наступні методи та методики: аналіз літературно-художніх джерел, асоціативний експеримент, малюнкова методика «Образ світу» (модифікація Е.С.Романової, О.Ф.Потьомкіної), інтерв'ю і авторська методика українські соціальні аксіоми (УСА). Були використані такі математичні методи обробки даних, як контент-аналіз, ранжирування, факторний і дисперсійний (ANOVA) аналізи.

Доводиться, що в структурі образу світу українців існують значення і смисли, які виявляються в характерних саме для української культури темах, релевантних соціальним аксіомам. У результаті проведення асоціативного експерименту, в межах якого використовувався асоціативний словесний тест, проєктивної методики «Образ світу», інтерв'ю і контент-аналізу різних літературних джерел був визначений значний шар тем, у яких виявилася специфіка української культури. Проведене кроскультурне дослідження, у якому брали участь українські і китайські студенти, з достатньою мірою достовірності підтвердило специфічність виявлених нами тем саме для української культури.

Констатується, що для світосприймання українців важливими є близькі, довірчі стосунки в малих групах, перш за все в сімейних. Тема сім'ї як основи людського існування звучить у ряді актуалізованих смислах до слова-стимулу «щастя» (тест словесних асоціацій): «щастя» – «сім'я». Ця ж тема була виявлена при проведенні інтерв'ю і контент-аналізу літературних джерел різних жанрів. Крім того, процедура факторного аналізу дозволила виділити фактор «Орієнтація на сімейні стосунки». У цей фактор з високою вагою увійшли твердження-соціальні аксіоми, зміст яких пояснює 11,2 % дисперсії. Це дозволяє говорити про те, що актуалізовані смисли поняття «сім'ї» певною мірою можуть бути віднесені до глибинних структур образу світу українців, оскільки вони є досить стійкими і слабо піддаються трансформації.

Аналіз даних показав, що для світосприймання українців є характерним негативний погляд на діяльність соціальних інститутів, громадських організацій. Цей факт виявився в актуалізованих значеннях до слова-стимулу «демократія»: як «негативне явище» його охарактеризувало 41,2% дорослих і 28,1% молоді. 52% наших респондентів, що брали участь в інтерв'ю, продукували твердження, в яких виявилась недовіра до людей, що не входять в коло сім'ї, тобто до «Інших». Негативний погляд на «Інших» виявився і в тому, що процедура факторизації аксіоматичних тверджень, обумовлених своєрідністю української культури (опитувальник УСА), генералізувала фактор, який ми позначили як «Недовіра». Зіставлення даних, отриманих у вибірках старшого покоління і молоді, що представляють три регіони України, – Південний, Західний і Центральний, не виявило статистично значущих відмінностей вираженості цього фактора в регіональних групах наших респондентів.

Виявилося, що для світосприймання наших респондентів характерним є вірування в зумовленість того, що відбувається. Даний факт підтверджується

тим, що факторний аналіз результатів дослідження виявлених нами українських соціальних аксіом дозволив виділити два фактори, які включають твердження, близькі за змістом до фактора «Контроль долі» в опитувальнику K.Leung, M.Bond, але є специфічно українськими: фактор «Патерналізм» і фактор «Пасивізм». Перший з них об'єднує твердження, в яких простежується прагнення перекласти відповідальність за те, що відбувається, на інших, а другий – вірування в неможливість що-небудь змінити завдяки власним зусиллям.

Крім того, контент-аналіз результатів асоціативного експерименту дозволив виявити в актуалізованих значеннях до слова-стимулу «успішність» значення «талан, щастя», який у рейтинговому розподілі зайняв перший ранг як у вибірці молоді, так і вибірці старшого покоління: її продукували 73,2% студентів і 34,3% дорослих. Це дозволило дійти висновку, що мешканці України, які брали участь у нашому дослідженні, схильні сподіватися на «талан, щастя», а не на власні зусилля в досягненні тієї чи іншої мети.

Доводиться, що хоча сьогодні соціальні практики і багато в чому соціальні інститути через нестабільну ситуацію в країні не сприяють розвитку особистісних якостей, духовність як одна з інтенцій світосприймання залишається властивою українцям: 54 % респондентів продукували твердження, які співвідносяться з фактором «Релігійність» під час проведення інтерв'ю; був виявлений фактор «Духовність» при факторизації українських соціальних аксіом. Дані контент-аналізу результатів асоціативного експерименту, дозволили віднести частину слів-реакцій на слова-стимули «свобода» і «щастя», в категорію «екзистенціальні уявлення». Дані, отримані в результаті проведення малюнкової методики «Образ світу», також підтверджують, що «духовність» входить в ядерні структури образу світу нашого народу, є інваріантною його частиною, транслюється від покоління до покоління і може вважатися однією з культурно-специфічних особливостей образу світу українців.

Проведене дослідження також дозволило виявити такі обумовлені специфікою образу світу особливості духовності українців, як саморефлексія, поетичність, єднання «Я» з природою і Космосом. Дослідження, проведене на основі малюнкової методики «Образ світу» дозволило виявити теми малюнків, позначені нами як «Гуманістична картина світу», «Екзистенціальна картина світу» і «Есхатологічна картина світу», які формально можна було віднести до категорії «Метафоричні малюнки». Крім того, у відповідях на питання інтерв'ю також були виявлені аксіоматичні твердження поетичного, екзистенціального і есхатологічного характеру.

Емпіричним підтвердженням того, що виявлені нами типи соціальних аксіом – «Орієнтація на сімейні стосунки», «Пасивізм», «Недовіра», «Духовність» і «Патерналізм» – є культурно специфічними саме для образу світу українців, слугують дані кроснаціонального дослідження, яке ми провели на основі опитувальника українські соціальні аксіоми (УСА). Дослідження показало, що вказані типи соціальних аксіом притаманні образу світу всіх наших респондентів, які представляли три регіони України: Південний,

Західний і Центральний. Парне порівняння середніх значень в регіональних вибірках за допомогою ANOVA не виявило статистично значущої різниці отриманих даних.

Одночасно виявилось, що трансформаційні процеси, які відбуваються в Україні, сформували де в чому різні образи світу дорослих і молоді. Отримані дані показують, що для молоді всіх регіонів у більшій мірі, ніж для дорослих, важливі близькі, довірливі сімейні стосунки. Молодь Західного і Центрального регіону виявляє більш активну життєву позицію, ніж дорослі цих же регіонів. Молоде покоління Західного регіону на відміну від дорослих цього ж регіону більше вірить в існування надприродних сил, схильне до саморефлексії, але в меншій мірі схильне до конформної поведінки, до «вивченої безпорадності». Такі дані свідчать, що трансформаційні процеси найбільше відбилися в образі світу молоді Західної України у порівнянні з дорослими цього ж регіону. Образи світу молоді і дорослих Південного і Центрального регіонів зазнали менших змін, хоча вони також присутні. В той же час виявилось, що недовіра до інших людей притаманна образу світу всіх наших респондентів.

Висновки

Теоретичний аналіз і результати емпіричних досліджень, проведених нами, дозволяють зробити наступні висновки:

1. Категорія «образ світу» розглядається з позицій антропологічного, феноменологічного, когнітивного, лінгвістичного і діяльнісного підходів.

Визначено, що образ світу – складне багаторівневе утворення в психіці суб'єкта, яке є одночасно феноменом як індивідуальної, так і суспільної свідомості. Будучи притаманним як окремій особистості, так і людській спільноті, образ світу має зворотній вплив на сприйняття світу, поведінку, а також суспільно-політичні процеси в соціумі, що визначає важливість його вивчення.

Доведено положення про залежність формування образу світу від своєрідності культури тієї чи іншої людської спільноти. Культура розглядається як один з основних чинників, що впливають на формування образу світу, і як складний, багаторівневий конструкт, структури якого співвідносяться зі структурами образу світу. Кожна людина і людська спільнота має свій унікальний образ світу, який є відображенням спільного культурно-історичного досвіду, вбирає в себе культурні «домінанти» та відбиває етнічні особливості народу. Тому образ світу і в індивідуальній, і в суспільній свідомості являє собою *етнокультурне* утворення.

2. Встановлено, що імпліцитно представлені в семантичній структурі образу світу значення та смисли, в яких відображується етнічна своєрідність культури, експлікуються в соціальних аксіомах – розповсюджених в суспільстві переконаннях, віруваннях, уявленнях.

Доведено, що соціальні аксіоми, які можуть розглядатися як операціональний аналог семантичного змісту образу світу і методика їх дослідження (SAS), яку ми адаптували і використали в нашому дослідженні вперше в Україні, дозволяють виявити особливості образу світу українців.

3. Науково обґрунтовані і емпірично визначені особливості образу світу українців. Ці особливості вдалося виявити, застосовуючи кроскультурний експеримент – порівнюючи результати вивчення універсальних соціальних аксіом (методика SAS) з даними, які одержали M.Bond і K.Leung по 40 країнах світу. Кроснаціональний експеримент дав змогу виявити різницю та схожість між регіональними і віковими групами респондентів, які представляли три регіони України (Південний, Західний і Центральний). Крім того, ми розробили методику українських соціальних аксіом (УСА), яка ґрунтується на основних положеннях концепції соціальних аксіом і в якій об'єднані виявлені нами за допомогою асоціативного експерименту, проєктивних методів, інтерв'ю, контент-аналізу літературних джерел та експертних методів специфічні для української культури вірування, переконання, уявлення.

4. Емпірично виявлено, що п'ять типів соціальних аксіом, в яких маніфестуються обумовлені культурою значення і репрезентується образ світу – «Соціальний цинізм», «Соціальна гнучкість», «Нагорода зусиль», «Релігійність» і «Контроль долі», в українській вибірці мають особливості прояву в порівнянні з даними 40 країн світу.

Встановлено, що світосприйманню українців у більшій мірі властивий негативний погляд на людську природу, недовіра до соціальних інститутів і влади. Респонденти також виявили низький рівень соціальної гнучкості, що свідчить про недостатньо сформовану здатність адаптуватися до нових обставин. Для світосприймання українців характерними є вірування в те, що в людському житті все зумовлено фатумом, долею. Крім того, образу світу українців притаманні уявлення про існування надприродних сил, у необхідність релігії і в те, що зусилля і працьовитість можуть привести до успіху.

5. З'ясовано, що світосприймання респондентів, які представляють три регіони України, характеризується, з одного боку, своєрідністю, обумовленою унікальністю історичного розвитку кожного регіону, з іншого – певною схожістю, в якій виявляється їх приналежність до єдиного українського етносу.

Виявлено значущу відмінність вибірки Західної України від вибірок Півдня і Центру. Образу світу представників даного регіону в більшій мірі притаманні негативні вірування про людську природу, соціальні і владні інститути; вірування в те, що все зумовлено долею, таланом; вірування в існування надприродних сил і необхідність релігії і в те, що власні зусилля можуть привести до успіху. Жителям Західного регіону менш, ніж мешканцям Центрального та Південного властива здатність адаптуватися до змінних умов дійсності. Представники Центрального регіону, на відміну від респондентів Півдня і Заходу України, менше вірять в існування надприродних сил і в необхідність релігії. Вони також менш впевнені, що успіх дійсно приходить до тих, хто докладає достатньо знань та зусиль.

6. Підтверджено гіпотезу про те, що образ світу представників різних вікових груп, молоді і дорослих має певні відмінності, що є, з одного боку, результатом трансформаційних процесів, які відбуваються в нашій державі, а з іншого – пояснюється своєрідністю культурно-історичного розвитку.

Дані, отримані у вибірках дорослих і студентів, показали, що студенти, на відміну від дорослих, у більшій мірі мають здатність адаптуватися до змінних умов життя. Для світосприймання молоді більшою мірою характерними є вірування в те, що власні зусилля можуть привести до успіху. Студенти значно менше, чим їх дорослі співвітчизники вважають, що життєві події та доля зумовлена фатумом. Схожість світосприймання різних вікових груп виявилася в тому, що і дорослі і студенти з недовір'ям відносяться до діяльності громадських організацій і органів влади, вірять в існування надприродних сил і необхідність релігії. Для світосприймання і дорослих і студентів також є характерним толерантне ставлення до оточення.

7. Визначені культурно специфічні значення і смисли, релевантні соціальним аксіомам, притаманні саме українській культурі. Складено оригінальну методику – українські соціальні аксіоми (УСА), виділено 5 факторів, або типів культурно специфічних соціальних аксіом, в яких виявилася культурна своєрідність образу світу українців: «Орієнтація на сімейні стосунки», «Пасивізм», «Недовіра», «Духовність», «Патерналізм».

Доведено, що для світосприймання українців важливими є близькі, довірливі стосунки в малих групах, перш за все родинні. Визначена специфічність соціального цинізму українців, яка виявляється, перш за все, в недовірі до інших людей, в очікуванні загрози і неприємностей від тих, хто оточує, у переконаннях, що люди піклуються лише про власну користь, заздрять і можуть завдати шкоди тому, хто відрізняється від усіх. Для світосприймання наших респондентів також характерна схильність до фаталізму, який є причиною їх пасивності і прагнення перекласти відповідальність за те, що відбувається, на «інших» (вивчена безпорадність).

Було встановлено, що духовність як одна з інтенцій світосприймання залишається властивою українцям: «духовність» входить в ядерні структури образу світу нашого народу, є інваріантною, транслюється від покоління до покоління і може вважатися однією з культурно специфічних особливостей образу світу українців. Проведене дослідження також дозволило виявити такі обумовлені специфікою світосприймання особливості духовності українців, як саморефлексія, поетичність, єднання «Я» з природою і Космосом.

Одночасно виявлено, що трансформаційні процеси, які відбуваються в Україні, сформували деякі відмінності в образі світу молоді та дорослих: для молоді в більшій мірі, ніж для дорослих, важливі сімейні стосунки; вона більшою мірою схильна не довіряти тим, хто оточує; виявляє більш активну життєву позицію і схильна до рефлексії і вірі в єднання людини та природи.

З'ясовано, що складена нами методика «Українські соціальні аксіоми (УСА)» може бути корисною для визначення особливостей «картини світу» різних груп людей, відбивати зміни в світосприйманні в результаті педагогічного та корекційного впливу, використовуватися для дослідження «культурної динаміки» – трансформаційних змін в індивідуальній і суспільній свідомості, які супроводжують соціально-політичні зміни, що відбуваються в суспільстві.

Проведене дослідження не вичерпує всіх аспектів, пов'язаних з етнокультурними особливостями образу світу українців. Подальші дослідження в цьому напрямку з використанням інших методик можуть виявити інші грані образу світу, обумовлені своєрідністю української культури.

Список праць, опублікованих за темою дисертації:

1. Спиридонова Л.К. Дослідження образу Я українських студентів/ Л.К.Спиридонова // Наука і освіта [проект проф. О.П.Саннікової «Дослідження психології особистості: досвід минулого – погляд у майбутнє)]. – № 5-6, вересень – жовтень. – 2005. – С.140 – 143.

2. Спиридонова Л.К. Образ Я сучасної молоді (порівняльно-культурний аналіз) / Л.К.Спиридонова // Наукові записки Інституту психології імені Г.С.Костюка АПН України / за ред. академіка С.Д.Максименка. – К.: Главник, 2005. – Вип. 26, в 5-х томах. – Том 5. – С. 263 – 268.

3. Спиридонова Л.К. Особливості образу світу українців з позиції теорії соціальних аксіом / Л.К.Спиридонова // Проблеми загальної та педагогічної психології. Зб. наук. праць Інституту психології ім. Г.С.Костюка АПН України / за ред. академіка С.Д.Максименка. – Т. 1X. – Част. 4. – К., 2007. – С. 338 – 344.

4. Спиридонова Л.К. Категорія духовності в контексті дослідження етнокультурного образу світу українців / Л.К.Спиридонова // Актуальні проблеми психології: Психологія навчання. Генетична психологія. Медична психологія / за ред. С.Д.Максименка, М.В.Папучі. – Київ-Ніжин, 2008. – Том 10. – Вип. 6. – Частина 2. – С. 244 – 248.

5. Пономаренко Л.П., Спиридонова Л.К. Соціальні аксіоми українців як чинник формування громадянського суспільства / Л.П. Пономаренко, Л.К.Спиридонова // Проблеми політичної психології та її роль у становленні громадянина української держави: Зб. наук. праць / за заг. ред. М.М.Слюсаревського; упоряд. П.П.Горностай, Л.О.Кияшко, Л.А.Найдьорова. – К.: Міленіум, 2008. – Вип. 7. – С. 279 – 288.

6. Спиридонова Л.К. Социальные аксиомы как средство изучения образа мира украинцев (сравнительно-культурный анализ) / Л.К.Спиридонова // Наука і освіта. [проект проф. О.П.Саннікової «Теоретико-методологічні засади дослідження особистості»] / Упоряд. і наук. ред. д. психол. н., професора О.П.Саннікової. – Одеса, 2009. – № 6. – С.48 – 53.

7. Спиридонова Л.К. Развитие самопознания как условие формирования личности современного предпринимателя / Л.К.Спиридонова // Науковий вісник – Одеський державний економічний університет. Всеукраїнська асоціація молодих науковців. (Науки: економіка, політологія, історія). – 2003. – №3. – С.180 – 188.

8. Спиридонова Л.К. Ассоциативный эксперимент как метод изучения индивидуального сознания современных студентов / Л.К.Спиридонова // Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції («Актуальні проблеми практичної психології») – Херсон. – 2004. – С. 278 – 280.

9. Спиридонова Л.К. Урахування особливостей індивідуальної свідомості студентів для організації навчально - виховної роботи / Л.К.Спиридонова //

Матеріали науково-методичної конференції «Шляхи впровадження кредитно-модульної системи в організацію навчального процесу». – Одеса.: ОДЕУ. – 2004. – С. 162 – 163.

10. Спиридонова Л.К. Психолого-педагогические подходы к формированию межкультурной компетенции / Л.К.Спиридонова // Психолого-педагогічні аспекти сучасних методик навчання мови. (Матеріали підсумкової науково-практичної конференції професорсько-викладацького складу Одеського державного економічного університету, академічних та вищих навчальних закладів України). Одеса, 17-18 квітня 2007 – С. 27 – 28.

11. Спиридонова Л.К. Вивчення соціальних аксіом як одна з форм знайомства з українською культурою / Л.К.Спиридонова // У зб. «Викладання мов у вищих навчальних закладах освіти на сучасному етапі. Міжпредметні зв'язки: Тези XIІІ Міжнародної науково-практичної конференції. 4 – 5 червня 2009 року. – Харків.: Вид-во ХНУ імені В.Н.Каразіна. – 2009. – С.188 – 190.

АНОТАЦІЯ

Спиридонова Л.К. Етнокультурні особливості образу світу українців.
– Рукопис.

Дисертація на здобуття вченого ступеня кандидата психологічних наук за фахом 19.00.01 – загальна психологія, історія психології. – Одеський національний університет імені І.І.Мечникова, 2009.

У дисертаційному дослідженні розглядається образ світу в контексті впливу на його формування української культури.

Теоретично узагальнено і емпірично доведено положення про те, що образ світу являє собою *етнокультурне* утворення. Констатовано, що соціальні аксіоми (концепція М.Bond и K.Leung) являють собою операціональний аналог семантичного змісту образу світу.

Визначені культурно специфічні особливості образу світу українців. Емпірично виявлені міжкультурні, міжпоколінні та регіональні особливості розповсюдженості типів соціальних аксіом, визначених М.Бондом и К.Леунгом: соціальний цинізм, соціальна гнучкість, нагорода зусиль, контроль долі та релігійність. Описані культурно специфічні соціальні аксіоми, імпліцитно притаманні образу світу українців. Розроблено і апробовано опитувальник українських аксіом (УСА), виділені фактори, обумовлені особливостями української культури: орієнтація на сімейні стосунки; пасивізм; недовіра; духовність; патерналізм.

Ключові слова: образ світу, індивідуальна та колективна свідомість, етнокультурний, соціальні аксіоми, універсальні соціальні аксіоми, культурно специфічні соціальні аксіоми.

АННОТАЦИЯ

Спиридонова Л.К. Этнокультурные особенности образа мира украинцев. – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата психологических наук по специальности 19.00.01 – общая психология, история психологии. – Одесский национальный университет имени И.И.Мечникова, 2009.

Диссертационное исследование посвящено изучению образа мира украинцев в контексте влияния на его формирование украинской культуры.

В диссертации теоретически обобщено и эмпирически подтверждено положение о том, что образ мира, который является отражением общего культурно-исторического опыта, вбирает в себя культурные «доминанты» и отображает этнические особенности народа и поэтому представляет собой этнокультурное образование. Рассматривается семантическое содержание и категориальная структура образа мира. Анализируется проблема психологического статуса значений и личностных смыслов, образующих коллективное сознание. Констатируется, что социальные аксиомы – распространенные в обществе убеждения, верования, представления, концепция которых разработана М.Bond и K.Leung, являются операциональным аналогом семантического содержания образа мира.

Научно обоснованы и эмпирически определены культурно специфические особенности образа мира украинцев. Приводятся результаты кросскультурного исследования по изучению универсальных социальных аксиом на основе методики «Социальные аксиомы (SAS)». Сопоставление данных, полученных в украинской выборке, с данными по 40 странам мира позволило выявить своеобразие распространения таких типов социальных аксиом, выделенных М.Bond и K.Leung, как социальный цинизм, социальная гибкость, награда усилий, контроль судьбы и религиозность.

Кросснациональное исследование дало возможность обнаружить разницу и схожесть между региональными и возрастными группами респондентов, которые представляли три региона Украины (Южный, Западный и Центральный).

Обосновывается положение о том, что семантика образа мира содержит не только универсальные верования, но и верования, которые обусловлены особенностями украинской культуры. Описываются этапы и методы, на основе которых выявлялись культурно специфичные темы, релевантные социальным аксиомам.

Приводятся данные кросскультурного исследования с участием украинских и китайских студентов, а также кросснационального исследования, в котором участвовали представители трех регионов Украины (Южного, Западного и Центрального), осуществленного на основе авторского опросника «Украинские социальные аксиомы» (УСА). Это исследование подтвердило, что выделенные нами темы (социальные аксиомы) являются специфичными для украинской культуры и входят в семантику образа мира украинцев.

В результате исследования был разработан и апробирован опросник «Украинские социальные аксиомы» (УСА), выделены специфические факторы,

в которых отразилось своеобразие украинской культуры: ориентация на семейные отношения; пассивизм; недоверие; духовность; патернализм.

Ключевые слова: образ мира, индивидуальное и коллективное сознание, этнокультурный, социальные аксиомы, универсальные социальные аксиомы, культурно специфические социальные аксиомы.

SUMMARY

Spiridonova L. K. Ethno-cultural peculiarities of the world-image of the Ukrainians. – Manuscript.

Thesis for academic degree obtaining the candidate of psychological science according to the specialty 19.00.01 – general psychology, history of psychology.- Odessa National University, 2009.

Thesis are devoted to the world-image study of the Ukrainians in context of the influence of Ukrainian culture.

There are theoretically generalized and empirically established statements that world-image is the ethno-cultural formation. It is stated that social axioms are operational analogues of the semantic contents of the world-image. Their concept was developed by M. Bond and K. Leung.

Specifically cultural peculiarities of the world-image of the Ukrainians are scientifically grounded. There are empirically discovered transcultural and regional peculiarities of the extension of such social axioms' categories as social cynicism, social flexibility, afford rewards, destiny control and religiousness which were stated by M. Bond and K. Leung. Themes which were shown are implicitly inherent to the world-image of the Ukrainians, are relevant to the social axioms, the questionnaire of the Ukrainian axioms was invented and approved; specific factors were distinguished, they are determined by the peculiarities of Ukrainian culture: orientation on the familial relations, mistrust, spirituality, paternalism - self-efficiency.

Key-words: the world-image, individual and common mind, ethno-cultural, social axioms, universal social axioms, specifically cultural social axioms.